

Wiedza i bogactwo narodów

Kapitał ludzki, globalizacja i regulacja
w skali światowej

Ekonomia i finanse

Wiedza i bogactwo narodów

Kapitał ludzki, globalizacja i regulacja
w skali światowej

Ekonomia i finanse

redakcja naukowa
Ryszard Bartkowiak
Piotr Wachowiak

OFICyna WYDAWNICZA
SZKOŁA GŁÓWNA HANDLOWA W WARSZAWIE
WARSZAWA 2013

**Publikacja współfinansowana przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
w ramach badania statutowego KZiF/S/01/13**

Rada Naukowa

dr hab. prof. SGH Ryszard Bartkowiak – Przewodniczący
dr Piotr Wachowiak

Recenzenci naukowci

dr hab. prof. SGH Agnieszka Alińska, dr Jakub Brdulak, dr hab. prof. SGH Wiesław Czyżowicz,
dr hab. prof. SGH Ewa Freyberg, prof. dr hab. Jacek Grzywacz,
dr hab. prof. SGH Barbara Korona, dr Joanna Marczakowska-Proczka,
dr hab. prof. SGH Piotr Masiukiewicz, dr hab. prof. SGH Ewelina Nojszewska,
dr Marcin Pielaszek, dr hab. Waldemar Rogowski, dr Ewa Taylor,
prof. dr hab. Grażyna Wojtkowska-Łodej

Redaktor

Iwona Witt-Czuprzyńska

Koordinacja prac nad monografią

Grażyna Komorowska – ze strony Kolegium Zarządzania i Finansów SGH w Warszawie

© Copyright by Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2013
Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości
lub fragmentów niniejszej publikacji bez zgody wydawcy zabronione.

Wydanie I

ISBN 978-83-7378-821-3

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie – Oficyna Wydawnicza

02-554 Warszawa, al. Niepodległości 162
tel. 22 564 94 77, 22 564 94 86, fax 22 564 86 86
www.wydawnictwo.sgh.waw.pl
e-mail: wydawnictwo@sgh.waw.pl

Projekt i wykonanie okładki

Studio Graficzne AGAT Jerzy Burski

Skład i łamanie

DM Quadro

Druk i oprawa

QUICK-DRUK s.c.
tel. 42 639 52 92
e-mail: quick@druk.pdi.pl

Zamówienie 97/V/13

SPIS TREŚCI

Słowo wstępne	9
----------------------------	---

Część I

Bogactwo narodów. Jakość życia i zachowania konsumentów	11
--	----

Teresa Słaby

Nowa rola jakości życia w ekonomii	13
--	----

Mirosława Janoś-Kresło

Bogactwo i bieda – oblicza współczesnego świata	25
---	----

Bogdan Mróz

Pozyskiwanie wiedzy o konsumentach z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych	35
---	----

Marek Ziółkowski

Postawy proekologiczne konsumentów oraz ich wpływ na działalność przedsiębiorstw	45
--	----

Część II

Finanse w ujęciu makroekonomicznym	55
---	----

Wojciech Pacho

Czy otwarte fundusze emerytalne to jedynie źródło długookresowych kłopotów budżetowych?	57
---	----

Renata Małkowska

Racjonalizacja wydatków publicznych – wielkość wydatków a model państwa w wybranych ujęciach teoretycznych	67
--	----

Piotr Russel

Harmonizacja podatku dochodowego od osób prawnych w Unii Europejskiej	77
--	----

Paweł Felis

Opodatkowanie majątku w Europie – współczesne trendy i wyzwania	87
---	----

Joanna Szlęzak-Matusewicz

Spór o reprezentację na gruncie podatków dochodowych 99

Marcin Menkes

Międzynarodowa zbieżność regulacji dotyczących nadzoru nad instytucjami finansowymi o znaczeniu systemowym 109

Marcin Jamróży

Dochody osobiste a dochody związane z działalnością gospodarczą w ujęciu podatkowym 121

Krzysztof Borowski

Zastosowanie szybkiej transformaty Fouriera do analizy cykli cen akcji notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie i wchodzących w skład indeksów giełdowych: WIG20, mWIG40 i sWIG80 131

Piotr Czapiewski

Kapitał ludzki a długoterminowe indywidualne decyzje inwestycyjne 145

Rafał Tuzimek

Rola i zakres działania komitetów audytu w spółkach notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie 155

Carlos Jorge Lenczewski Martins

Istota baniek spekulacyjnych na rynku finansowym 165

Część III

Finansowy aspekt działalności przedsiębiorstwa 175

Anna Karmańska

Wiara w liczby 8-3-6-4-7 – kontekst sprawozdawczości przedsiębiorstwa. Spojrzenie holistyczne 177

Katarzyna Klimczak

Wkład organizacji księgowych w rozwój rachunkowości i sprawozdawczości finansowej 189

Leszek Mosiejko

Relacje inwestorskie a kreowanie kapitału właścicielskiego – szanse i zagrożenia .. 199

Czesław Martysz (doktorant)

Czy zakaz insider tradingu jest karaniem za wiedzę? 209

Część IV

Teoria ekonomii i polityka gospodarcza	219
<i>Adam Glapiński</i>	
Ewolucja ekonomiczna a ewolucja biokulturowa. Formowanie programu badawczego ekonomii ewolucyjnej	221
<i>Renata Wojciechowska</i>	
Źródła wiedzy ekonomicznej	229
<i>Krzysztof Piech</i>	
Od „drobnych” idei do wielkiej teorii – o odkryciach ekonomicznych Paula Romera	237
<i>Bartosz Sternal</i>	
Korzyści ze specjalizacji umiejętności a poszerzanie zasięgu wymiany gospodarczej	249
<i>Mateusz Guzikowski</i>	
Kapitał ludzki a zachowanie jednostki na rynku pracy	259
<i>Andrzej Kargul</i>	
Koncepcja kosztów transakcyjnych oraz ich miejsce w teorii ekonomii	271
<i>Piotr Komorowski</i>	
Przebieg kryzysu gospodarczego w wymiarze cyklu życia	281
<i>Marta Kightley</i>	
Przewagi komparatywne a rozwój narodowej wytwórczości na przykładzie polityki gospodarczej Korei Południowej z lat 60. i 70. XX wieku	291
<i>Piotr Albiński</i>	
Trzy kryzysy w Unii Europejskiej – specyfika i wzajemne oddziaływanie	301
<i>Wojciech Paprocki</i>	
Przesłanki rewizji modelu systemu transportu kolejowego w Europie	313
<i>Elżbieta Marciszewska</i>	
Wpływ umowy transatlantyckiej na zmiany strukturalne na rynku lotniczym ..	323
<i>Adam Hozzman</i>	
Zmiany strukturalne na rynku transportu lotniczego jako przejaw deregulacji ...	333
Streszczenia	341

Piotr Komorowski (doktorant)
Katedra Finansów
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

PRZEBIEG KRYZYSU GOSPODARCZEGO W WYMIARZE CYKLU ŻYCIA

Wprowadzenie

Trwający obecnie kryzys gospodarczy można traktować jako złożony, kompleksowy czynnik kształtujący współczesną rzeczywistość. Pomimo upływu czasu od momentu zaistnienia tego zjawiska wydaje się, że proces ten ma nadal dużą wewnętrzną dynamikę rozwoju, próby jego rozwodnienia i neutralizacji nie przynoszą zaś spodziewanych efektów. Dane makroekonomiczne sygnalizują, że jego działanie stale postępuje, przeobraża się, przenika na nowe płaszczyzny gospodarki i społeczeństwa, odbija się na warunkach życia jednostek. Z drugiej strony walka z nim inicjuje liczne zmiany w sferze realnej i regulacyjnej. Zauważamy więc, że proces rozwoju kryzysu gospodarczego od jego wybuchu do wygaśnięcia nie jest jednolity. Możliwe jest wydzielenie poszczególnych etapów jego ewolucji w czasie, które charakteryzują się określonym kształtem zainicjowanych przemian. W warunkach gospodarki otwartej, w której procesy koniunkturalne przenikają się w skali globalnej, identyfikacja fazy kryzysu, w jakiej znajduje się określona gospodarka, ułatwia podejmowanie skutecznej strategii przeciwdziałania zjawiskom kryzysogennym.

Kryzys jako przejście od starej do nowej rzeczywistości gospodarczej

Kryzys gospodarczy rozumiany jako okresowe spowolnienie gospodarcze jest zjawiskiem charakterystycznym dla wszelkich przemian. Termin „kryzys” pochodzi od greck-

kiego 'krisis'¹ i oznacza 'przesilenie, moment rozstrzygający, okres przełomu, załamanie się dotychczasowej linii rozwoju'². W kontekście genezy jego znaczenia ciekawe jest jego chińskie rozumienie. Wyraz „kryzys” jest tam połączeniem dwóch sylab, z której pierwsza oznacza niebezpieczeństwo, a druga może być rozumiana jako moment początkowy, punkt rozstrzygający czy możliwość³.

Geneza tego terminu ma swoje źródła w czasach, kiedy to stany gospodarki uzależnione były od cyklu przyrody, na przykład w okresach wysokich plonów procesy ekonomiczne aktywowały się i następował wzrost, a wraz z klęskami urodzaju, epidemiami, wojnami można było zaobserwować spowolnienie lub załamanie. Wraz z rozwojem gospodarczym czynniki egzogeniczne traciły na znaczeniu na rzecz procesów endogenicznych, czyli ekonomicznych zachodzących wewnątrz gospodarki⁴. Rozwijała się również nauka ekonomii, która próbowała opisać w sposób metodyczny zachodzące procesy związane z szeroko rozumianym gospodarowaniem.

Wraz z rozszerzaniem się wiedzy o przebiegu cyklów koniunkturalnych pogłębianą była również teoria kryzysów gospodarczych. Kryzys w teorii ekonomii ujmowany jest zwykle jako faza cyklu koniunkturalnego. W rzeczywistości jednak procesy kryzysowe odbiegają od cyklu opisanego modelami. Nie da się bowiem sprowadzić złożonych procesów w gospodarce do ilościowych modeli opartych na ograniczonej liczbie zmiennych.

Próby zobrazowania przemian jakościowych za pomocą pojęć, takich jak gwałtowne zmiany, nierównowaga, spadek koniunktury bywają przedstawiane jako krótko- i średniookresowe szeregi czasowe makrowskaźników, na przykład dynamiki PKB, stopy inwestycji, przepływów kapitału, aktywności kredytowej, dynamiki wzrostu produkcji i zatrudnienia. W tym kontekście należy rozróżnić kryzys od recesji gospodarczej, chociaż pojęcia te często używane są jako tożsame. Tymczasem pojęcie recesji wyrażające krótkookresowe negatywne efekty ilościowe bywa nadużywane do zaciemniania procesów jakościowych o charakterze kryzysowym, które zachodzą w dłuższym cyklu. Zarówno recesja, jak i kryzys generują skutki gospodarcze w postaci spadku wycen instrumentów finansowych, jednak proces kryzysu pozostawia ślady w ich zmieniającej się strukturze.

W odróżnieniu od recesji kryzys to przede wszystkim zjawisko generujące skutki jakościowe, a więc takie, które trwale zmieniają reguły funkcjonowania gospodarki. W tym kontekście recesja jako zjawisko jest bardziej uchwytna w wymiarze ilościowym, a jej skutki nie przesądzają o odwracalności trendów, tzn. o tym, czy po recesji przyjdzie w pewnym momencie ożywienie. Nie wiadomo, czy wycena instrumentu, która wykazywała podczas recesji tendencję spadkową, odbije się i powróci do poziomu początkowego. Pojęcie recesji ignoruje zmiany mechanizmów funkcjonowania gospodarki. Kryzys natomiast

---

¹ W. Morawski, *Kronika kryzysów gospodarczych*, TRIO, Warszawa 2003, s. 9.

² *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 586.

³ Szerzej A. Nobis, *Chiny i globalny kryzys*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2010, nr 8, s. 111.

⁴ W. Morawski, *Kronika kryzysów gospodarczych*, TRIO, Warszawa 2003, s. 9.

jest zjawiskiem, którego skutki są żywiołowe, fundamentalne i ze względu na jakościowy charakter – nieodwracalne. Kształtują one nową rzeczywistość poprzez przesterowanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki, co oznacza, że nawet wówczas, gdy wycena instrumentu finansowego wróci do wartości sprzed kryzysu, zmienione zostaną warunki funkcjonowania rynku.

Tabela 1. Przegląd wybranych stanowisk odnośnie do kryzysów gospodarczych w kontekście teorii cykli koniunkturalnych

Szkoła	Przyczyny kryzysu	Polityka antykryzysowa
Merkantylizm: Thomas Mun, David Hume	na zmiany produktu realnego oddziałują zmiany ilości pieniądza	wspieranie handlu zagranicznego
Fizjokraci: François Quesnay	regulacja handlu przez państwo przeszkodą dla wzrostu gospodarczego	laissez faire jako polityka prowadząca szczególnie do rozwoju rolnictwa
Klasycy: Adam Smith, David Ricardo	interwencje państwa	wolny rynek
Thomas Malthus	niedostateczna konsumpcja	zwiększenie konsumpcji przez osoby nieprodukujące (nauczyciele, urzędnicy, właściciele ziemscy)
John S. Mill	nadmierna podaż z powodu ograniczenia kredytu na skutek pesymistycznych oczekiwań kół gospodarczych	poczekać na dostosowanie się cen
Karol Marks	cykl technologiczny, kryzysy dysproporcjonalności, długookresowy spadek stopy zysku	odejście od kapitalizmu na rzecz socjalizmu, a następnie komunizmu
Marginaliści	malejąca produktywność krańcowa	obniżenie płac
Michał Kalecki	polityka równoważenia budżetu pod wpływem nacisków „wodzów przemysłu” w okresie boomu	polityka ekspansji wydatków państwa
Alfred Marshall	nadmierna ekspansja kredytu w okresie boomu	kontrola kredytu w okresie boomu, ubezpieczenia przed ryzykiem w okresie recesji
John M. Keynes	niewystarczający zagregowany popyt (szok popytowy)	pobudzenie łącznego popytu poprzez ekspansywną politykę pieniężną, fiskalną; wzrost wydatków państwa
Postkeynesiści	zmiany nakładów inwestycyjnych	regulacja popytu (polityka dochodowa)
Monetaryści	zakłócenia pieniężne (zbyt duży wzrost podaży pieniądza)	pasywna polityka stabilizacyjna, kształtowanie agregatów pieniężnych
Neoklasycy	nieoczekiwana, zbyt restrykcyjna polityka pieniężna	stabilna, wiarygodna polityka pieniężna

Szkoła politycznego cyklu koniunkturalnego	wybory ogólnonarodowe	należność banku centralnego, wprowadzenie płynnego kursu walutowego
Szkoła realnego cyklu koniunkturalnego	wstrząsy podażowe (głównie technologiczne) poprzez inwestycje; zwolnienie wzrostu produktywności	brak polityki stabilizacyjnej
Nowa szkoła keynesowska	wstrząsy podażowe i popytowe (głównie), recesje pogłębiane są przez sztywność cen i płac oraz awersję do ryzyka	stymulowanie popytu dzięki polityce pieniężnej, eliminowanie sztywności
Szkoła austriacka	interwencja państwa dla poprawy koniunktury poprzez (nadmierną) ekspansję kredytową („sztuczne koniunktury”)	brak interwencjonizmu, zostawienie gospodarki samej sobie, przeciwdziałanie kryzysowi w okresie boomu

Źródło: K. Piech, *Cykl koniunkturalny i kryzysy gospodarcze – przegląd keynesowskich i współczesnych teorii ekonomicznych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 27, SGH, Warszawa 2002, s. 107–108.

W literaturze fachowej często przedstawia się kryzys, wykazując jego przyczyny, badając wpływ na zmiany i negując dotychczasowy kształt rzeczywistości gospodarczej. Takie ujęcie rzeczy bardzo trafnie oddaje charakter kryzysu jako zjawiska, które jest wyrazem kumulacji nieprawidłowości i dysfunkcji, końcem pewnej epoki gospodarczej mającej znamiona samodestrukcji. Wynika stąd odczucie braku powrotu do starego porządku, przekonanie o konieczności budowy nowej rzeczywistości i potrzeba poszukiwania adekwatnych rozwiązań w sferze regulacyjnej i instytucjonalnej kształtujących nową równowagę.

Współzależność procesów koniunkturalnych w systemie gospodarki otwartej

Obecny kształt gospodarki światowej jest wynikiem postępującej globalizacji. Proces ten nabrał szczególnej wagi w ostatnich latach, silnie wpływając na strukturę gospodarki, jej poszczególne sektory, dynamikę rozwoju i procesy koniunkturalne. Globalizacja może być rozumiana jako proces gospodarczego łączenia się poszczególnych państw, scalania struktur ekonomicznych i współzależności zjawisk, które zachodzą ponad perspektywę gospodarki krajowej i prowadzą do ujednoczenia rynku światowego⁵. Przebieg globalizacji przyspiesza w dużej mierze redukcja administracyjnej roli państwa w kontrolowaniu wszelkiego rodzaju przepływów międzypaństwowych, na przykład przepływu towarów, usług, kapitału i osób⁶.

⁵ Szerzej w: M. Obstfeld, A. Taylor, *Globalization and capital markets*, „National Bureau of Economic Research”, Working Paper No. 8846, Cambridge 2002, s. 1–9; W. Morawski, *Fale globalizacji i globalne rządzenie*, „Master of Business Administration” 2009, nr 5 (94), s. 22–32.

⁶ Ustanowienia odnośnie do kapitału i płatności Wspólnoty Europejskiej zawarte są w rozdziale IV pt. *Kapitał i płatności*, stanowiącym część tytułu IV pt. *Swobodny przepływ osób, usług i kapitału*

Metaforą funkcjonowania gospodarki w relacjach z otoczeniem może być model średniowiecznego miasta otoczonego wysokimi murami i fosą, które w warunkach niebezpieczeństwa stanowiły linię obrony i pozwalały odizolować się od zagrożeń zewnętrznych, w okresie prosperity zaś dzięki systemowi bram można było fizycznie wwozić i wywozić towary. W gospodarce współczesnych państw rolę zabezpieczenia pełnią tzw. bariery administracyjne, czyli system regulacji, który określa ograniczenia i strumienie przepływu kapitału, towarów, czynników produkcji, wiedzy i technologii, podobnie jak we wspomnianym mieście za pomocą systemu bram.

W dzisiejszych czasach można mówić o zunifikowanej gospodarce globalnej, jednocześnie traktując gospodarkę pojedynczych państw jako zglobalizowaną lub otwartą, co zmniejsza możliwość administracyjnego kontrolowania przepływów dóbr w skali pojedynczego kraju. Oznacza to, że w czasach prosperity nie ma ograniczeń dla ekspansywnych procesów wymiany, w czasach trudnych zaś nie ma możliwości odizolowania się od wpływu negatywnych procesów zewnętrznych. W tych warunkach wzrost gospodarczy staje się w coraz większym stopniu uzależniony od wzajemnych zależności gospodarczych między poszczególnymi państwami⁷. W konsekwencji zjawiska ożywienia i kryzysu mają kontekst międzynarodowy⁸.

Oznacza to, że rynek międzynarodowy i determinanty zewnętrzne w otwartej gospodarce z natury rzeczy mają charakter pierwotny i oddziałują silniej na sytuację wewnętrzną niż czynniki wewnętrzne. W konsekwencji interakcja między krajową podażą i popytem oraz oddziaływanie narzędzi regulacji jest poważnie zakłócanie. Prowadzenie operacji ponad granicami państw stwarza trudności w ich kontrolowaniu oraz w adekwatnym oszacowaniu ryzyka tych procesów.

Prawidłowości przebiegu zjawisk kryzysowych w świetle koncepcji cyklu życia kryzysu

Globalna gospodarka stanowi system naczyń połączonych. W ramach tego systemu wszelkie zakłócenia równowagi w poszczególnych krajach przenoszą się na cały układ. Impulsy naruszające równowagę rodzą szczególne zagrożenia w związku z wybuchem kryzysu, który jako zjawisko dynamiczne i żywiołowe przybiera formę trudną do przewidzenia. Każdy impuls może bowiem zmaterializować ryzyko w różnych sferach całej gospodarki globalnej, często niezwiązanych przyczynowo, funkcjonalnie czy geograficznie z jego pierwotnym źródłem.

---

określony Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Swobodny przepływ kapitału określony został w 56 artykule tegoż rozdziału.

⁷ Szerzej w: T. Brodzicki, *Otwartość a wzrost gospodarczy – wyniki dotychczasowych badań i wnioski na przyszłość*, Analizy i Opracowania KEIE UG, nr 2, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2006, s. 4 i nast.

⁸ Ch.P. Kindleberger, *Szaleństwo, panika, krach. Historia kryzysów finansowych*, WIG-Press, Warszawa 1999, s. 209, 213.

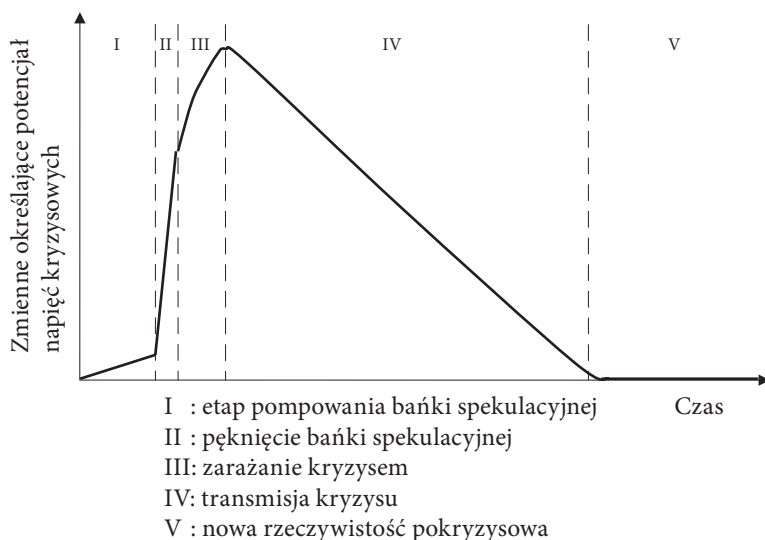
Tablica 2. Odniesienie zjawisk związanych z katastrofą przerwania tamy do zjawiska rozwoju kryzysu gospodarczego

Lp.	Etap	Pęknięcie tamy	Kryzys gospodarczy
1	kumulacja	osłabienie konstrukcji lub mały wyciek	pompowanie bańki ekonomicznej
2	wybuch	rozsadzenie tamy	pęknięcie bańki spekulacyjnej
3	chaos	dynamiczne wypchnięcie wody przez powstałe otwory i zalanie otoczenia w sposób chaotyczny	zarażanie zjawiskiem kryzysu
4	wyrównanie	woda traci na dynamice i zalewa nowe tereny, szukając stanu równowagi	transmisja kryzysu
4	wyciszenie	ukształtowanie się nowego, statycznego układu terenu i zbiorników wodnych	nowa rzeczywistość pokryzysowa

Źródło: opracowanie własne.

Mechanizm przenoszenia się wstrząsów kryzysowych ma dynamikę bardziej złożoną niż przebieg tradycyjnego cyklu koniunkturalnego. Można porównać to z katastrofą przerwania tamy. Początkowo musi nastąpić konstrukcyjne osłabienie zapory. Na skutek dalszego osłabienia materiałów powstają drobne nieszczelności. Rosnące ciśnienie rozsada w końcu konstrukcję, a woda zgromadzona w zbiorniku zostaje w sposób bardzo dynamiczny wypchna do otoczenia, rozlewając się szeroko z niewielkiego strumienia wycieku. Rozlewisko wokół dawnego zbiornika znajduje stan nowej równowagi, przemieszczając się dalej już w sposób mniej dynamiczny. W trakcie tego procesu mogą zostać zalane tereny zlokalizowane stosunkowo daleko od pierwotnego zbiornika. Kolejno następuje faza wyrównania poziomu rozlanej wody i stabilizacji. Na terenie zalanym woda się cofa, niekiedy trwale zanika, a na części terenu utrzymuje się dłużej lub powstają nowe zbiorniki. Przebieg opisanej katastrofy pozwala wydzielić kilka charakterystycznych etapów. Podobnie jest z procesem kryzysu gospodarczego, którego poszczególne fazy różnią się od siebie pod wieloma względami. Dostrzegamy tu potencjał destabilizujący, dynamikę przebiegu i zasięg skutków kryzysowych.

Przy budowaniu skutecznej strategii przeciwdziałania, dostosowania i prewencji w stosunku do postępujących procesów kryzysowych potrzebna jest diagnoza określająca etap kryzysu. Chodzi tu o stworzenie podobnego zestawu narzędzi, jakie wykorzystywane są w marketingu do określenia potencjału rynkowego danego produktu dzięki jego cyklowi życia. Wprowadzenie cyklu życia kryzysu pozwala dostrzec zachodzące przemiany i fazy tego zjawiska oraz umożliwia pomiar jego potencjału, występujących napięć i czynników kryzysogennych w różnych momentach.

Rysunek 1. Etapy cyklu życia kryzysu

Źródło: opracowania własne.

Na rysunku 1 zobrazowano cykl życia kryzysu gospodarczego. Podczas etapu pierwszego czynniki kryzysogenne ulegają dynamicznej kumulacji. Ma tu miejsce tzw. pompowanie bańki spekulacyjnej. Etap drugi to eksplozja kryzysu spowodowana pęknięciem tej bańki. Skutki eksplozji rozprzestrzeniają się w gospodarce otwartej dzięki pobudzeniu zjawisk kryzysogennych w sposób niekontrolowany. W tej fazie zjawiska kryzysowe przenikają gospodarkę krajową z różną siłą w poszczególnych państwach. W zależności od wewnętrznych uwarunkowań materializują się różnorodne lokalne zagrożenia. Katastrofa zawsze wiąże się z zaskoczeniem i przekracza skalę oceny ryzyka, ponieważ jego szacowanie jest zawsze kwestią prognozowania. Faza druga stanowi wyładowanie napięć mających ogromną siłę destrukcji, choć jest stosunkowo krótka w czasie.

Przenoszenie się wstrząsów kryzysowych bywa określane jako **mechanizm transmisji** zjawisk kryzysowych, a także jako **efekt zarażania się zjawiskami kryzysowymi**. Oba określenia często używane są zamiennie do opisu niepożądanych następstw w gospodarce. Warto zauważyć, że akcentują one różne zależności, które wyrazić można w trzech głównych płaszczyznach. Są to:

- środowisko powiązań, które powoduje przeniesienie kryzysu, czyli tzw. kanały transmisji lub zarażania
- szybkość przenoszenia zjawisk kryzysowych
- wielkość zjawiska rozumiana terytorialnie⁹.

⁹ A. Nosek, A. Pietrzak, *Efekt domina, czyli międzynarodowa transmisja kryzysów – na przykładzie współczesnego kryzysu finansowego*, w: *Wybrane problemy gospodarki światowej pierwszej dekady*

Zarażanie traktowane jest w kategoriach rozprzestrzeniania zjawisk kryzysowych. Nie jest ono zależne od stanu gospodarki danego kraju. Zarażanie następuje stosunkowo niedługo w czasie po zdarzeniu inicjującym kryzys (pęknięcie bańki spekulacyjnej). Rozprzestrzenienie się między państwami następuje w sposób dynamiczny, przenosząc się głównie za pośrednictwem rynków finansowych. Czynnikiem stymulującym efekt zarażania na rynkach finansowych jest nowoczesna technologia komunikacji, która umożliwia natychmiastowy przepływ informacji. Zarażanie postępuje w wyniku uruchomienia efektu domina. Wybuch kryzysu materializuje w gospodarce różne rodzaje ryzyka na wielu płaszczyznach, które inicjują dalsze destrukcyjne zmiany w sferach powiązanych i zależnych. W zależności od uwarunkowań wewnętrznych jego przebieg może być mniej lub bardziej dotkliwy dla gospodarki poszczególnych krajów. Stopień destrukcji i skala niepożądanych skutków w fazie zarażania są uwarunkowane swoistą odpornością systemu finansowego związaną ze zdolnością pochłaniania tego rodzaju wstrząsów.

Transmisja kryzysu to czwarty etap ewolucji kryzysu. Proces ten ma miejsce w pewnym odstępie czasowym od zjawiska inicjującego, kiedy rozprzestrzenianie się czynników kryzysogennych traci pierwotny impet. Kanałami transmisji są tu długoterminowe przepływy kapitałowe oraz powiązania handlowe. Można je więc odnieść do bezpośrednich powiązań ekonomicznych między gospodarką poszczególnych państw. Zjawisko to jest widoczne w kształtowaniu się wartości głównych wskaźników makroekonomicznych. Procesy dostosowawcze do zmieniającego się otoczenia wyrażają się spadkiem dynamiki wymiany handlowej, zmniejszeniem produkcji, spadkiem inwestycji, wzrostem bezrobocia itp. W porównaniu ze zjawiskiem zarażania wymagają dłuższego czasu. Podczas tego etapu następuje wyrównanie się poziomu napięć w całym systemie naczyń połączonych. W konsekwencji kraje, którym dzięki wysokiej odporności udało się uniknąć destrukcyjnych skutków zarażania kryzysem, zostają narażone na jego transmisję.

Skutki zarażania i transmisji mogą być bardzo indywidualnie odczuwane gospodarczo przez poszczególne kraje. Stabilny system finansowy oraz pewne uwarunkowania w gospodarce realnej są w stanie odeprzeć znaczną część wstrząsów podczas etapu zarażania kryzysem. Kolejny etap transmisji jest bardziej powolny, lecz praktycznie nieuchronny w warunkach otwartości gospodarczej.

Podsumowanie

Kryzys gospodarczy jest zjawiskiem żywiołowym i bardzo złożonym, generującym procesy o charakterze zarówno ilościowym, jak i jakościowym i powodującym nieodwracalne zmiany w funkcjonowaniu gospodarczym poszczególnych państw. Jego dynamika natomiast jest bardziej złożona od opisu w ramach przebiegu cyklu koniunkturalnego, nie jest jednolita i pozwala wydzielić charakterystyczne etapy składające się na cykl życia

kryzysu. W warunkach gospodarki otwartej wstrząsy kryzysowe przenoszą się przez kanały powiązań ekonomicznych. Nawet jeżeli uda się odeprzeć pierwotne wstrząsy kryzysowe, nie oznacza to, że skutki kryzysu transmitowane w jego późniejszych fazach nie dotkną danej gospodarki. Kontynuacja badań kanałów przemieszczania się kryzysu w jego cyklu życia pozwoli na opracowanie bardziej skutecznej strategii mającej na celu wzmocnienie odporności gospodarki na zjawiska kryzysowe.

Literatura

- Brodzicki T., *Otwartość a wzrost gospodarczy – wyniki dotychczasowych badań i wnioski na przyszłość*, Analizy i Opracowania KEIE UG, nr 2, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2006.
- Kindleberger Ch.P., *Szaleństwo, panika, krach. Historia kryzysów finansowych*, Wig-Press, Warszawa 1999.
- Morawski W., *Fale globalizacji i globalne rządzenie*, „Master of Business Administration” 2009, nr 5 (94).
- Morawski W., *Kronika kryzysów gospodarczych*, TRIO, Warszawa 2003.
- Nobis A., *Chiny i globalny kryzys*, „Kultura – Historia – Globalizacja” 2010, nr 8.
- Nosek A., Pietrzak A., *Efekt domina, czyli międzynarodowa transmisja kryzysów – na przykładzie współczesnego kryzysu finansowego*, w: *Wybrane problemy gospodarki światowej pierwszej dekady nowego wieku*, red. W. Michalczyk, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009.
- Nowa encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- Obstfeld M., Taylor A., *Globalization and capital markets*, „National Bureau of Economic Research”, Working Paper No. 8846, Cambridge 2002.
- Piech K., *Cykl koniunkturalny i kryzysy gospodarcze – przegląd keynesowskich i współczesnych teorii ekonomicznych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 27, SGH, Warszawa 2002.